

Anmeldelser

Søren Juul:

Modernitet, velfærd og solidaritet

En undersøgelse af danskernes moralske forpligtelser

København: Hans Reitzels Forlag. 393 sider inkl. litteratur, pris. kr. 350

»Modernitet, velfærd og solidaritet« er en sociologisk undersøgelse af danskernes solidaritet forstået som moralske forpligtelser over for andre mennesker. Lige siden den klassiske sociologis fremvækst har solidaritetsbegrebet og det moderne samfundets sammenhængskraft været i fokus blandt sociologer, om end i varierende grad gennem det 20. årh. Siden 1980'erne har det fået fornyet sociologisk aktualitet med teorier om senmodernitetens kendetegn – og specielt i Danmark med den politiske debat om velfærdsstatens påståede »krise« og svigtende befolkningsopbakning. Søren Juul, der er lektor på RUC og tidligere seniorforsker på Socialforskningsinstituttet (hvor undersøgelsen er gennemført), har med dette omfattende projekt ønsket »at bidrage til en afklaring af den modsætning, der synes at være mellem store dele af den sociologiske teori og den empiriske samfunds forskning« (s. 14), hvad angår påstande om svigtende solidaritet i befolkningen og faktiske forhold. Ved at brede perspektivet ud og undersøge borgernes holdninger og adfærd ikke bare i forhold til velfærdsstaten, men også i forhold til hinanden i familien og som venner, naboer, kolleger og medborgere, mener han at kunne opfange vigtige brudflader i den sociale solidaritet (*Kap. 1*).

Undersøgelsens solidaritetsbegreb (kap.2) er et overbegreb for forskellige typer »moralisk forpligtethed mellem mennesker, der er afhængige af hinanden, knyttet til hinanden og/eller identificerer sig med hinanden. Den udgør et bånd, der integrerer dem som medlemmer af et fællesskab« (s. 16). SJ diskuterer solidaritetsbegrebets kompleksitet, fremtrædelsesformer og typologier samt undersøgelsens moralbegreb: »Solidaritet drejer sig om oplevelsen af at være moralsk forpligtet over for andre (at sætte sig i den andens sted)« (s. 24). Kernen i dette begreb er moral,

»forstået som normative holdninger og/eller koder, der implicerer en forpligtelse til selv begrænsning og hensyntagen til andre« (s. 39). Moral er »et produkt af strukturelle betingelser og kulturelle overleveringer, om end den muliggøres af en i mennesket iboende etisk evne« (s. 38), dvs. »bygger på en præsocial evne, der gør det muligt for mennesker at sætte sig i den andens sted«, og på »en i mennesket iboende disposition for medmenneskelighed« (s. 32). »Moral og medmenneskelighed manifesterer sig i borgernes holdninger« (s. 37). »Det der kvalificerer handlinger og/eller holdninger til at være solidariske, er, at de om ikke udelukkende så i det mindste delvis bygger på moral« (s. 37) og er »noget, man i hvert fald til dels gør af hensyn til andre, fordi man finder det moralsk rigtigt« (s. 21). Solidaritet er af samme grund vanskelig at måle, idet »de fleste mennesker i praksis forsøger at afbalancere deres egoistiske stræben med solidaritet og hensyntagen til andre« (s. 23). Derfor må solidaritet altid forstås konkret og situationelt« (s. 17). Det indebærer, at forskeren må tage udgangspunkt i borgernes egne oplevelser af motivationen for en holdning og en handling og fortolke »ud fra den situation, de [borgerne] befinder sig i, og de muligheder, de har. Derved drejer det sig ikke om at foretage eksakte målinger, men om at finde empiriske indikatorer, der er åbne for fortolkning« (s. 18), og det er formålet med denne empiriske undersøgelse. Den meget eftertænksomme og noget notepregede redegørelse efterlader ikke desto mindre læseren med et diffust billede af undersøgelsens solidaritetsbegreb, hvilket kunne være undgået med en kritisk redaktion af kapitlet. Det gælder i nogen grad også *kap. 3: Bekymring og optimisme i sociologien*, hvor SJ præsenterer de teorier om samfundsudviklingens betydning for social solidaritet og samfundsmæssig integration, der er indgået i de teoretiske overvejelser forud for den empiriske undersøgelse. Det drejer sig om de klassiske sociologer samt nyere sociologiske bidrag repræsenteret ved Jürgen Habermas og repræsentanter for henholdsvis kommunitarismen, teorier om velfærdsstaten og det sociale medborgerskab og teorier om refleksiv modernitet (Anthony Giddens og Jodi Dean). Undersøgelsens bærende tese er, at der

i det senmoderne samfund er en bevægelse i retning af en mere refleksiv orientering til de moralske forpligtelser og dermed en mere åben og uforudsigelig solidaritet. Han antager, at refleksiviteten reelt i varierende grad sætter sig igennem i forskellige grupper i samfundet og øger skellet mellem stærke og funktionsdueligere borgere og sårbare mennesker, der vil have svært ved at leve op til kravene i et refleksivt samfund (s. 104). De meget omfattende teoretiske diskussioner i kap. 2 og 3 afklarer dog ikke helt nogle centrale spørgsmål, bl.a. forholdet mellem – normer/værdier – holdning – motiv – handling samt den teoretiske og analytiske status af »den præsociale etiske evne« og »den i menneskets iboende disposition for menneskelighed«.

Undersøgelsens *problemstilling, metateoretiske overvejelser og metodologiske valg* præsenteres i (kap. 4).

1. »Er der noget, der understøtter bekymrede sociologers tese om en solidaritetskrisen og et tab af solidaritet? Peger empirien først og fremmest på konsensus og fortsat opbakning bag den institutionaliserede velfærdsstatslige solidaritet (det sociale medborgerskab), som det har udviklet sig i Danmark? Eller antyder empirien en bevægelse i retning af en mere åben og refleksiv solidaritet både på det personlige plan og i forhold til velfærdsinstitutionerne?»
2. Hvilke befolkningsgrupper er især bærere af en refleksiv orientering til de moralske forpligtelser, og hvilke er især bærere af, hvad jeg med reference til Jodi Dean har kaldt konventionelle solidaritetsformer? Hvordan kan eventuelle forskelle forklares?
3. Kan en solidaritet, der bygger på refleksivitet, være lige så stærk og forpligtende, som en solidaritet, der udspringer af fællesskabers moralske stemme? Kan den generere integration og samfundsmæssig sammenhængskraft? Er der nogen grupper, der – på trods af den refleksive solidaritetsforms påståede universelle karakter – falder udenfor?« (s. 106-07)

Undersøgelsen bygger på en kombination af kvalitative og kvantitative metoder. Der er gennemført en survey-undersøgelse med et repræsentativt udsnit af den voksne danske befolkning over 18 år. Denne spørgeskemaundersøgelse giver et billede af en række indikatorernes udbredelse og fordeling i befolkningen. Desuden er der blevet gennemført 48 kvalitative interviews i 4 udvalgte kommuner (s. 15). De

kvalitative forskningsinterviews giver forskeren efterfølgende en dybere indsigt i solidaritetsformernes sociale kontekst, sådan som de kan udledes af respondenterne egne fortællinger (s. 123). I et efterhånden multietnisk samfund med kulturelle spændinger havde det givet et mere dækkende billede af danskernes moralske forpligtelser, hvis SJ i undersøgelsen havde inddraget danskere med anden etnisk baggrund og deres moralske forpligtelser.

Den empiriske del af bogen belyser solidariteten i forskellige sociale sammenhænge. På det personlige plan handler det først og fremmest om solidariteten i *familien* (kap. 5), dvs. om samværet mellem forældre og hjemmeboende børn og om opdragelsesprincipper, samt de voksne børns forpligtelser over for egne forældre og øvrige familiemedlemmer. Generelt er der ikke tale om en moralsk krise. Tesen om at, at det offentlige system har udhulet borgernes personlige ansvar over forældre og nære familiemedlemmer, bekræftes ikke. Det offentlige system har frigjort borgerne fra en række familiemæssige forpligtelser, men de erklærer sig parat til at træde til, hvis der er behov for hjælp. Det er dog tvivlsomt, om alle de beskrevne samværsformer og opdragelsesprincipper kan tolkes som indikatorer på moralsk solidaritet eller som kærlighed (affektiv solidaritet) eller hensigtsmæssige samværsregler (funktionel solidaritet). En lidt større opmærksomhed på alternative forklaringer – eventuelt med inddragelse af nyere europæisk forskning inden for området havde generelt styrket undersøgelsen. *Venskaber* (kap. 6) og solidaritet med *naboer og omkringboende* (kap. 7) er stadig et vigtigt socialt sikkerhedsnet, om end naboskabssolidaritet er det i mere begrænset omfang end den, der udvises over for familien og venner. Solidariteten med naboer er mere udbredt på landet end i byerne og bekræfter således tesen om, at storbylivet nedbryder sociale fællesskaber. Solidariteten med venner og naboer er i nogen udstrækning et refleksivt personligt valg for den enkelte, hvilket især for naboskabets vedkommende indebærer et problem for mennesker, der ikke lever op til normerne og dermed offentlige integrationsforsøg.

Bekymringen for, at individualismen skal brede sig til fællesskaber, der hidtil har været solidaritetsgivende, omfatter også *arbejdspladserne* og den traditionelle fagbevægelse. Undersøgelsen (kap. 8) viser, at den arbejdende befolkning kan karakteriseres som »moderat individualistisk«. Den er præget af nogle individualistiske grundopfattelser og af en betydelig mo-

ralsk forpligtelse, om end der spores en ambivalens over for arbejdsløse og andre med vanskeligheder på arbejdsmarkedet. Denne ambivalens udgør en alvorlig barriere mod mange aktuelle aktiveringsinitiativer. På mange arbejdspladser findes der en betydelig hverdagssolidaritet, som viser sig ved, at man hjælper hinanden, og således udgør arbejdet for mange et bæredygtigt socialt netværk. I en tid, hvor mobning er kommet på arbejdspladsernes og fagforeningernes dagsorden, savner man i undersøgelsen en analyse af denne negative form for samvær. Solidaritet med mennesker, der diskrimineres som kategori på grund af deres køn, er heller ikke medtænkt her eller andetsteds i undersøgelsen – køn indgår udelukkende som en baggrundsvARIABLE. Der er en bevægelse i retning af en mere refleksiv personlig solidaritet på arbejdspladserne, men opslutningen bag fagbevægelsen hviler stadig primært og generelt på et stærkt moralsk fundament, der dog ikke modsvares af et tilsvarende fagpolitisk engagement. Et par interviews med *uddannelsessøgende* i et gymnasiet og en teknisk skole er ikke tilstrækkeligt grundlag for SL's antydning om værdiorienteringen og kulturen på disse steder.

Solidaritet med den »ukendte anden« omfatter *De sårbare og de fremmede* (kap. 9) samt medborgerne, dvs. *samfundssolidariteten* (kap. 10). Der er almindelig enighed om, at det danske samfund skal hjælpe dårligt stillede mennesker, der på den ene eller anden måde er udstødt eller diskrimineret som gruppe og derfor befinder sig i en sårbar position i samfundet, men den personlige solidaritet med disse mennesker kan ligge på et lille sted. Ansvar for at hjælpe sårbare medborgere opfattes først og fremmest som et anliggende for det offentlige, men ikke betingelsesløst: alle, der kan, skal klare sig selv uden hjælp fra det offentlige. Derfor er der også en stærk opbakning bag aktiveringsideologien i befolkningen. De kvalitative interviews viser, at der bag en tilsyneladende konsensus kan identificeres »en hård« og »en blød« linje, hvad angår krav til dem, der har brug for hjælp. Det gælder ikke mindst, når det gælder holdningerne til de fremmede, hvor der uopfordret skelnes mellem værdigt trængende flygtninge og bekvemmelighedsflygtninge.

Som afslutning på den empiriske del undersøges forholdet mellem borgernes civile engagement, medborgerskabssolidaritet og opbakning til velfærdsstaten (kap. 10). Formålet er at finde indicier, der kan underbygge forestillingen om en solidaritetskriser, der skyldes, at velfærdsstatslige foranstaltninger under-

minerer borgernes tilskyndelser til selv at gøre noget, eller underbygge tesen om, at der er tale om en bevægelse i retning af en mere refleksiv institutionaliseret solidaritet. Umiddelbart er der intet, der tyder på, at borgernes frivillige individuelle indsats er i tilbagegang. Undersøgelsen viser også, at der fortsat er en stærk opbakning bag velfærdsstaten, som opfattes som en retfærdig regulering og et nødvendigt sikkerhedsnet (af samme grund har folk ikke noget imod at betale skat). Folk finder de basale ydelser rimelige, men ikke tilfredsstillende, og stiller sig mere forbeholdne over for retfærdigheden i universalitetsprincippet, der ligger til grund for den danske velfærdsideologi. Den yngre generations noget mere afslappede forhold til økonomisk ulighed kunne tyde på, at der måske er en værdiforandring undervejs bag den hidtidige opbakning om den nuværende velfærdsstat.

Bogens konklusion (kap. 11) er, at udviklingstendenserne ikke sætter sig igennem på samme måde i forskellige befolkningsgrupper, og derfor kan der ikke gives noget entydigt svar. Umiddelbart understøtter undersøgelsen ikke forestillingen om en generel solidaritetskriser: der er fortsat megen solidaritet på det nære personlige plan, og mange bakker velfærdsstaten op. Til gengæld spores der inden for alle sfærer en ændring i retning af mere refleksiv orientering til de moralske forpligtelser. Denne bevægelse er stærkest blandt de ressourcerstærke borgere. Blandt de mindre ressourcerstærke borgere er den konventionelle solidaritetsform stadig fremherskende. SL finder belæg for sin tese om, at den refleksive orientering »næsten med nødvendighed øger skellet mellem vindere og tabere« (s. 384). På den baggrund ser han, at velfærdsstatens største udfordring er at skabe institutionelle og retlige rammer, som fastholder og udvikler det sociale medborgerskab, men tvivler på, at det alene kan løse de svageste gruppers problem.

Bogens empiriske del er på trods af de nævnte forbehold enestående af sin art både i sin bredde og sin dybde og henvender sig til et bredt publikum med interesse for den politiske debat om den sociale solidaritet og velfærdsstatens fremtid. Med sin omfattende dokumentation af borgernes personlige indstilling over for andre borgere og over for det sociale medborgerskab og velfærdsstaten er der også stof til eftertanke for politikere, organisationsrepræsentanter og andre, der beskæftiger sig med integrations- og socialpolitik samt aktiveringspolitik. Det siger sig selv, at en undersøgelse af denne art og omfang og et

forskningsdesign, der bygger på fortolkning, rejser lige så mange spørgsmål som svar og kan give anledning til spændende faglige diskussioner. Derved har SL også levet op til sin egen opfattelse: at denne type forskning ikke kan give endegyldige svar, men skal generere kundskab til nye frugtbare problemstillinger for forskersamfundet, og det har han på elegant vis levet op til.

Kirsten Thomsen
lektor, mag.scient.soc.
Institut for Statskundskab, Københavns Universitet

Carsten Strøby Jensen (red.):
Arbejdsgivere i Norden. En sociologisk analyse af arbejdsgiverorganiseringen i Norge, Sverige, Finland og Danmark
Nord: 2000:25, København: Nordisk Ministerråd.

Traditionelt har organiseringen af lønmodtagerinteresser påkaldt sig stor forskningsinteresse. Opmærksomheden på organiseringen af arbejdsgiverne har stået i skyggen. Således også i Danmark og Norden. Den foreliggende fremstilling er derfor et mere end velkomment forsøg på at bringe arbejdsgiverne og deres hovedorganisationer stærkere i fokus – at oprette en balance i studiet af disse to grupper er naturligvis ikke muligt med denne bog alene.

Bogen er resultatet af et nordisk forskningsprojekt, hvor sigtet har været at studere nordiske arbejdsmarkeds- og velfærdsmodeller og organisationernes rolle på arbejdsmarkedet. Bogen rummer følgelig bidrag fra situationen i Norge, Danmark, Sverige og Finland, ligesom et kapitel opsummerer de væsentligste resultater i et komparativt perspektiv.

Formålet er ikke blot at bringe ny og systematisk viden om arbejdsgiverorganisering, og hvordan de manifesterer sig inden for det arbejdsmarkedspolitiske felt, men også at diskutere forskelle og ligheder mellem de nordiske lande indbyrdes. Det er derfor en central opgave at undersøge, om der under en fælles nordisk model således er forskelle mellem de enkelte nordiske lande, hvilken karakter disse har, samt hvordan de kan forklares? Blikket rettes i de enkelte landekapitler herefter mod forskellige aspekter af arbejdsgivernes virke: Deres historiske opståen, deres interne organisationsstrukturer, relationerne til lønmodtagernes organisationer og overenskomstsyste-

rets udvikling (navnlig spørgsmålet om centralisering og decentralisering), trepartssamarbejdet mellem arbejdsgivere, lønmodtagere og staten samt deres arbejdsgivernes involvering i EU-relaterede aktiviteter.

Forfatterne af det danske bidrag – Carsten Strøby Jensen, Jørgen Steen Madsen og Jesper Due – har skrevet vidt og bredt om arbejdsmarkedet og de faglige organisationer, og i de senere år i stigende grad også om arbejdsgivernes organisationer. Stoffet i deres bidrag finder vi derfor også andetsteds. Men det er her præsenteret i en udmærket oversigtsartikel. Stor teoriudvikling er der ikke tale om, hvilket heller ikke har været ambitionen, men tingene er holdt sobert sammen, og pointerne er klare.

For folk uden for Norden synes det helt berettiget at tale om en nordisk model, og heri indfører den danske model sig også. Bidraget om Danmark samt de øvrige nordiske lande bekræfter da også den fortsatte eksistens af en nordisk model, men er også opmærksom på, at der er variationer mellem landene, og at f.eks. den danske model også er en variabel størrelse, der ændrer sig over tid.

Således viser dens samlede analyse bl.a., at organiseringen af arbejdsgiverne tidligt fandt sted her i landet (som i Norge og Sverige, mens Finland udviser visse særtræk), og at der også tidligt udvikledes faste relationer til fagbevægelsens organisationer (hvilket først efter 2. Verdenskrig virkelig skete i Finland); at hovedaftaler først blev indgået i Danmark, mens de andre nordiske lande fulgte langt senere; at arbejdsgiverorganisationerne (i både Danmark og Norge) samler mange mindre virksomheder, der kun vanskeligt kunne løfte vigtige opgaver; at der overalt i Norden har fundet en fusionsbølge sted, hvorved vi i dag har større, men langt færre organisationer på arbejdsgiversiden; at de etablerede arbejdsorganisationer i den private sektor, der typisk er orienteret mod industrien, er blevet ufordret af offentlige arbejdsgivere og arbejdsgivere i serviceerhvervene; at der konstant har været overvejelser om fordelene og ulemperne ved centralisering af overenskomtsystemet, og at der for tiden er en tendens til decentralisering (bortset fra Norge); at der vedrørende samspillet mellem offentlige og private aktører stadigvæk er tale om et korporativt mønster i de nordiske lande, selv om dette fra tid til anden også udfordres, hvilket navnlig har været tilfældet i Sverige; og at der endelig foregår stærke europæiseringsbestrebelse, der meget naturligt er

præget af de enkelte landes historiske og aktuelle tilknytning til det europæiske samarbejde.

Vi kommer rundt om mange spørgsmål, men visse felter lader bogen dog ligge. Dette fremgår også af bogens undertitel »... en sociologisk analyse ...«. Bl.a. ville det være relevant at komme nærmere ind på, hvordan arbejdsgiverne forholder sig til politiske og administrative institutioner. Anden type af forskning søger at beskæftige sig med disse dele, som vi skal se i en anden anmeldelse på disse sider.

Karsten Ronit, lektor, Ph.D.
Institut for Statskundskab
Københavns Universitet

Lars P. Poulsen-Hansen og Niels Erik Rosenfeldt (red.):

Regionernes Rusland

XII og 349 s., Dansk Udenrigspolitisk Institut (DUPI), København 2001, pris kr. 190,00

»Regionernes Rusland« søger, som det siges i pressemeddelelsen fra DUPI, at belyse regionaliseringen af Rusland. I indledningen, forfattet af Niels Erik Rosenfeldt, tegnes den historiske baggrund for regionaliseringen i Rusland, hvori føderationens asymmetriske karakter understreges og de vigtigste dimensioner af denne gennemgås: den indenrigspolitiske, den økonomiske, den etniske samt den udenrigs- og sikkerhedspolitiske. Det hele startede med »suveræniteterens parade« og er foreløbigt endt med præsident Vladimir Putins forsøg på at »strømline« føderationen. Let bliver det ikke, selv om den Duma, der blev valgt i 1999, har vist sig betydeligt mere Kremlvenlig end sin forgænger.

Den indenrigspolitiske dimension behandles af seniorforsker ved DUPI Lars P. Poulsen-Hansen, den økonomiske afsnit ved professor Dr. oec. Claus Vastrup, den etniske dimension ved lektor Erik Kulavig fra Center for Russiske og Østeuropæiske Studier ved Syddansk Universitet, den udenrigs- og sikkerhedspolitiske side ved generalmajor Karsten Møller og afsnittet om Sortjordsbæltet ved cand.mag. i Øststatskundskab Mai Valentin Nielsen. Allerede denne opremsning af forfatterstaben afslører, at vi i denne sammenhæng ikke har at gøre med en politologisk tilgang til dette studie af Ruslands regionalisering, snarere et »area-study« eller landestudium. Der gøres så-

ledes ikke brug af aktørorienteret spilteori, diskursteoretiske og socialkonstruktivistiske tilgange, teorier om demokratisk konsolidering, Rokkan og Lipsets brug af »cleavages« eller Duvergers, Sartoris, Katz og Mairs, Kirchheimers forskellige klassifikationer af de politiske partier og partisystemer. Men informationerne i bogen er afgjort et særdeles godt »empirisk råstof« for politologer, der måtte ønske at studere forandringerne i Rusland ud fra fx én eller flere af de her nævnte tilgange.

I bogen rettes blikket mod seks store grupper af regioner og deres karakteristika og særlige problemer, Nordvestrusland, Sortjordsbæltet, Nordkaukasus, inkl. Tjetjenien, Volgaområdet, Sibirien og Fjernøsten samt Moskva by og Moskva-regionen. Kun i godt en tredjedel af samtlige nationale regioner (republikker og distrikter) udgør titulærnationen den største befolkningsgruppe (s. 85). I disse afsnit vil læseren finde mange oplysninger om 20 regioners historie, politik og økonomi. Sagt med andre ord er det ikke hensigten med denne fremstilling nærmere at beskrive alle Ruslands 89 regioner. Men udvalget af regioner er trods alt stort nok til at drage visse konklusioner. I disse afsnit får vi et fint indblik i de regionale ligheder og forskelle. I dette afsnit af bogen får vi bl.a. et levende indblik i regioner og byer forholdsvis tæt på Danmark, fx St. Petersborg, Pskov og Kaliningrad. Novgorod oblasts forsøg på at selvstændiggøre sig har, som det fremgår af bogen, dybe historiske rødder. I 1997 lå Novgorod oblast på førstepladsen blandt de 89 russiske regioner med hensyn til investeringer per capita. Derimod har St. Petersborgs bystyre i mangel af egentlig industripolitik haft langt sværere ved at tiltrække investeringer (s. 185). Byen Niznij Novgorod, det tidligere Gorkij, der er beliggende ca. 400 km øst for Moskva, var under Boris Nemtsov førende med hensyn til politiske og især økonomiske reformer, men glansen er siden gået af »reformernes hovedstad«. Tatarstan, en af de få donorer til det føderale budget, har under ledelse af Mintimir Sjajmijev været den region, der – bortset fra Tjetjenien – har ført den mest selvstændige og genstridige politik over for centralmagten i Moskva.

Det er i øvrigt én vigtig konklusion i bogen, at princippet om magtens tredeling ikke synes at være fremherskende på regionalt plan. Sagt med andre ord, demokratiet har det ikke for godt. Det er rundt omkring i regionerne en udbredt holdning, at der til at gennemføre markedsøkonomiske reformer først og fremmest er

brug for folk, der kan administrere, og at partipolitik kommer i anden række (s. 182) ud fra devisen, at det er »lettere for et ikke-politiseret parlament at arbejde« (s. 194). Spørgsmålet er da også, om deltagelsespræget demokrati er mest funktionelt ud fra effektivitetskriterier, frem for kriteriet at skabe mere konsistens i de økonomiske reformer og sikre føderationens enhed. Det russiske politiske system kom efterhånden til at fremstå som en særegen hybrid af autoritære styreformers på centralt og regionalt hold og elementer af repræsentativt demokrati. Det partipolitiske liv har været præget af vilkårlighed og korruption (s. 55).

De fleste nationale republikker er blevet autoritære præsidentregimer, hvor præsidenten omgiver sig med betroede folk af egen etnisk oprindelse. Faren for en regulær opsplittning af Rusland regnes ikke for sandsynlig, bl.a. fordi de fleste af de nationale republikker er for små til realistisk set at kunne etablere deres egen uafhængige stat (s. 91). Heller ikke en militær regional opsplittning regnes for sandsynlig (s. 135). Tartarstans aftale med Moskva fra 1994 var dog meget vidtgående, og som bekendt synes Moskva indstillet på at klare Tjetjenien-problemet gennem militær magtanvendelse. Det skal i den forbindelse også tilføjes, at selvstændighed ikke nødvendigvis er ensbetydende med hverken demokrati eller højere levestandard, hvilket også udviklingen på Balkan med al tydelighed har vist os. Men en vis selvstændiggørelse har fundet sted, især på det *udenrigsøkonomiske* område. Her gælder det om at finde den rette balance mellem central styring og regionale udenrigsøkonomiske tiltag uden at skade føderationens enhed (s. 141). Størst trussel mod Ruslands enhed på det udenrigsøkonomiske område finder vi efter alt at dømme i Sibirien og Fjernøsten. Statsmagts svaghed og de administrative strukturers utilstrækkelighed falder stadig i øjnene (s. 147).

I det afsluttende kapitel analyseres perspektiverne for Ruslands udvikling som føderation, de mulige fremtidige relationer mellem centralmagten og regionerne og Ruslands rolle i globaliseringens og regionaliseringens tidsalder. Det er bl.a. konklusionen (s. 313), at det lokale grænseoverskridende samarbejde vil bidrage til en yderligere uddybning af de økonomisk-sociale forskelle mellem føderationens enkelte regioner, bl.a. gennem tættere handelsmæssige forbindelser over grænserne. Det, der (s. 310) mest har plaget de føderale beslutningstagere, er formentlig ikke så meget risikoen for den russiske stats fuldstændige

sammenbrud, men snarere frygten for voksende ustabilitet *inden for* riget, frygten for at centralmagten i stigende grad vil komme til at savne autoritet og gennemslagskraft på grund af lokal obstruktion og eskalerende anarki. Meget tyder derfor på (s. 308), at der under Putin vil ske en politisk opstramning, gennemført med ganske håndfaste metoder og med stor vægt på »magtens vertikal«. Sagt med andre ord bliver vi med al sandsynlighed vidner til et fortsat sejt tovtækkeri, måske en del og hersk politik mellem centrum og periferi om både politiske beføjelser og fordelingen af de økonomiske ressourcer (s. 307) og en bestandig balancegang mellem de mange forskellige hensyn (s. 315). Det skal nævnes, at deciderede separatistiske bevægelser indtil videre været et marginafænomen i Rusland (s. 303).

Bogen er afslutningsvist forsynet med et emne-, person- og navnerregister samt et kort over Rusland. Dette ene kort over hele Rusland er afgjort for lidt i en bog med så mange geografiske oplysninger.

Bogens styrke og vægt er, som det vil være fremgået, ikke på det teoretiske felt, men på beskrivende og udredende. Til gengæld præsenteres den interesserede læser igennem bogen for et væld af vigtige og interessante oplysninger om regionaliseringen, og i den forbindelse får vi også informationer om de helt særlige økonomiske og politiske forhold i regioner, som vi normalt ikke er særlig godt bekendt med.

Siden Vladimir Putins tiltræden er vi i øvrigt blevet godt forsynet med informative bøger om udviklingen i Rusland og med forskellig faglig bredde og forskellig teoretiske tilgange. DUPI's publikation hører så afgjort til disse gode informative værker. Blandt andre gode bøger om Rusland af nyere dato som vil kunne være værdifulde som supplement til DUPI's publikation, kan nævnes Archie Browns (red.) (2001), *Contemporary Russian Politics*, Oxford: Oxford University Press og Stephen White, Alex Pravda og Zvi Gittelman, *Developments in Russian Politics* (2001), Houndmills. Basingstoke, Hampshire: Palgrave. Disse bøger behandler udviklingen i Rusland fagligt bredt og er temamæssigt opbygget og fokuserer ikke i samme grad som DUPI's publikation på regionaliseringsaspektet.

Søren Riishøj, lektor
Institut for Statskundskab
Syddansk Universitet

Jan Sundberg (red.):

Partier och intresseorganisationer i Norden

Nord 2001:8. København: Nordisk Ministerråd. 182 pp.

Studiet af henholdsvis politiske partier og interesseorganisationer har været isoleret fra hinanden og har været bedrevet af forskellige grupper af forskere. Selv om begge typer af aktører har til opgave at repræsentere interesser og få disse sat igennem i den politiske beslutningsproces, er de imidlertid sjældent studeret i en sammenhæng. Denne udfordring tages her op af forskere fra Danmark, Finland, Norge og Sverige, der på udvalgte områder belyser variationerne mellem de nordiske lande.

Det er de såkaldt massebaserede partier, der på et eller andet tidspunkt har siddet inde med regeringsmagten, og de store organisationer, der ligeledes hviler på masseorganiserede bevægelser, og som er knyttet til de politiske partier, der står i centrum for fremstillingen. I al korthed bliver det således arbejdernes og bøndernes politiske og faglige organisering, som man koncentrerer sig om. For at nå frem til denne afgrænsning præsenteres vi for en række overvejelser og argumenter. Nogle af disse er rimelige og fornuftige, mens andre er mindre solide og bærer præg af, at valget af disse to hovedgrupper har været det praktisk mulige og overkommelige, men naturligvis må begrundes af andre hensyn. Et eller andet sted må en undersøgelse jo begrænse sig, og det er fuldt ud legitimt at begrænse sig til arbejdernes og bøndernes organisationsformer, men valget af denne gruppe partier og interesseorganisationer har naturligvis konsekvenser. Bogen er således kun i stand til at udsige noget om *visse* typer af partier og *visse* dele af organisationsverdenen – og ikke om partier og organisationer i helhed. Særligt mangler vi de borgerlige partier og arbejdsgiver- og erhvervsorganisationerne i undersøgelsen. De har været et stedbarn i såvel parti- som organisationsforskningen. Og er det fortsat. Alt for ofte viges tilbage for at undersøge disse aktører, selv om ny viden og nye synsvinkler netop her burde kunne udvikles frem.

Med disse begrænsninger har forskerholdet valgt at studere forekomsten af personsammenfald i partierne og organisationernes ledelser, andelen af parlamentsmedlemmer med en interesseorganisatorisk baggrund samt udbredelsen af organisationernes finansiering af de politiske partier. Disse tre spørgsmål

er underlagt to styrende hypoteser. For det første søges klarlagt, om de indirekte organiserede partier (dvs. partier med kollektive medlemmer, hvilket forekommer i Norge og Sverige) er mere integrerede med en interesseorganisationer end de direkte organiserede partier (dvs. partier med individuelle medlemmer, hvilket findes i Danmark og Finland)? For det andet søges belyst, hvorvidt koblingen mellem partier og organisationer efterhånden er blevet svagere, og om dette primært beror på partiernes tiltag.

Disse spørgsmål bygger på inspiration hentet i forskellige dele af partiforskningen, som gennemgås i det indledende afsnit. Relevante bidrag tilbage fra 1960'erne diskuteres, og specielt franskmænden Maurice Duvergers og nordmanden Stein Rokkans bidrag behandles. Selv om bidrag med betydning for såvel partierne som organisationerne tages med, er det dog i første række partiforskningen, der danner grundlaget. Selv om det er ambitionen at bygge bro mellem studiet af partier og interesseorganisationer, er det dog stadigvæk primært studiet af partier der søges udviklet. Da både partiforskningen og organisationsforskningen imidlertid på det empiriske og teoretiske plan har været særligt optaget af socialdemokratiske partier og fagforeningerne, er det også denne del af forskningen, der granskes. Dette kan være udmærket, så længe man beskæftiger sig med denne del af det politiske og organisatoriske univers, men synes mindre velegnet til at udforske bøndernes organisering for slet ikke at tale om f.eks. byerhvervenes faglige og politiske organisering. I denne forbindelse kunne man godt ønske en mere kritisk distance til traditionerne fra forfatternes side.

For et dansk publikum er Lars Billes og Flemming Juul Christiansens bidrag, der er det længste i bogen, naturligvis det mest interessante. Interessen samler sig her om Socialdemokratiet og Venstre på partisiden og LO (samt i nogen udstrækning, SID, METAL, HK, FOA og KAD) og Landbrugsrådet og Danske Landboforeninger på organisationssiden. Udviklingen føres tilbage til 1960. Altså en ganske lang og begivenhedsrig periode. Som i de øvrige kapitler undersøges her personsammenfaldet i de ledende organer, folketingsmedlemmernes baggrund og finansieringen af de politiske partier. Der er lavet et stort og samvittighedsfuldt arbejde med at afdække det historiske forløb, og kapitlet bringer således vigtig ny viden frem inden for undersøgelsens tre hovedspørgsmål.

For det første er personsammenfaldet i de ledende organer mindsket – både for Socialdemokratiets og Venstres vedkommende. I Venstre allerede fra 1970'erne, i Socialdemokratiet fra midten af 1990'erne. For det andet er den sociale og organisatoriske baggrund for de to partiers folketingsmedlemmer også ændret. Mens Socialdemokratiets folketingsmedlemmer stadigvæk har betydelig tilknytning til fagbevægelsen, selv om stadig færre har en arbejderbaggrund, har skredet været kraftigere i Venstre. Folketingsmedlemmerne har således i ringere og ringere omfang været bønder eller haft rødder i landbrugets organisationer. For det tredje er de økonomiske bånd også svækket. Med indførelse af statsstøtte til de politiske partier i slutningen af 1980'erne er partierne nu i langt mindre grad afhængige af støtte fra sympatiserende interesseorganisationer. Selv om gode data mangler for Venstres vedkommende, synes partiet også at have vundet i selvstændighed over for organisationerne. Alt i alt er relationerne på det synlige plan svækket. Men som forfatterne rigtigt nok skriver, skal man være varsom med alt for radikale konklusioner. Tusind andre bånd og traditioner binder, og hverken fra partier eller interesseorganisationers side er man indstillet på at kaste disse overbords.

Billedet fra Danmark bekræftes i store træk i de andre nordiske lande. Historiske bånd forsvinder i disse år langsomt, men sikkert. Både på det formelle og uformelle plan. Det er således kendetegnende, at relationerne mellem landbrugernes organisationer og »deres« partier svækkedes langt tidligere end mellem socialdemokratiske partier og fagforeningerne, men udviklingen er gået hurtigt for de sidstnævntes vedkommende. Dette sker mere radikalt i de socialdemokratiske partier, der bygger på indirekte medlemskab, idet fagforeningernes kollektive tilbagetrækning hurtigt fjerner mange medlemmer. I de andre nordiske lande bliver der endvidere også færre og færre overlappende medlemmer i ledelserne for partier og organisationerne samt færre parlamentsmedlemmer med en egentlig organisationsbaggrund. Endelig reduceres også betydning af finansielle tilskud fra organisationerne. Det er dog primært organisationerne, der ønsker at løsne båndene til partierne og ikke omvendt, hvilket beror på, at de vil stå friere og ikke gerne vil identificeres med bestemte ideologier. I bestræbelserne på at appellere til bredere vælgerskarer har partierne dog også behov for at manifestere sig som selvstændige aktører.

Alt dette peger i retning af, at partier med løsere til organisationerne og bevægelserne på en eller anden måde er fremtiden i Danmark og i de øvrige lande i Norden. Interessant nok findes der dog allerede sådanne partier – til højre, til venstre og i midten af det politiske spektrum. Både af lyst og af nød har de historisk og aktuelt ikke været i stærke bånd til organisationerne. I særligt relevant at se på disse partiers øgelser.

Karsten Ronit, Lektor, Ph.D.
Københavns Universitet
Institut for Statskundskab.

**Ditlev Tamm og Ejvind Slottved (red.):
Københavns Universitet 1479-1979, bind VI.2**
Det rets- og statsvidenskabelige Fakultet 2. del.
København 2001

VI. halvbind (hvor emmer denne værkbetegnelse af fortid og tradition) af Københavns Universitets Historie 1479-1979 er kollektivt færdiggjort værk. Tre studier, der beskæftiger sig med menneskelig interaktion, med hver sin historie, hver sin grundlæggende modelopfattelse og dermed hver sit billede af det samme: Nationaløkonomi (statsvidenskab), antropologi/etnografi og sociologi – endda i to konkurrerende versioner. Når det politologiske studium ikke er at finde her, skyldes det universitetshistoriens systematik – på 300 årsdagen var det endnu indlejret i det humanistiske fakultet og derfor beskrevet i et foregående bind.

Den mest omfattende del af værket beskriver udviklingen af den statsvidenskabelige – siden nationaløkonomiske – disciplin. Dets hovedforfatter, forskningsbibliotekar, cand.polit. Thorkild Davidsen, nåede ikke at færdiggøre sit arbejde før sin for tidlige død, og den seneste fase af det statsvidenskabelige fakultets historie – meget passende på et tidspunkt, hvor den faglige specialisering inden for samfundsvidenskab splittes op i helt forskelligartede discipliner – er penneført af faglige »insidere«. Med de styrker og svagheder dette nu engang har. Doktrinhistorie – studiet af udviklingen af en videnskab over tid – tjener i hvert fald et godt formål: Den kan lære den nutidige forsker en klædelig realistisk forestilling om sandhedsværdien af de resultater, man arbejder med.

Thorkild Davidsens bidrag til Københavns Universitets 500 års historie (frem til 1960) – eller rettere: den samfundsvidenskabelige forsknings historie, som faktisk oprindelig anstaltedes uden for universitetsmiljøet – er ikke doktrinhistorie i denne disciplins strikte betydning. Forfatteren afholder sig fra at analysere, hvad der måtte findes af spor tilbage i tiden af et halvt årtusindes intellektuelle virksomhed på feltet (og det savner man), men koncentrerer sig om den institutionelle udvikling, dvs. en beskrivelse af det politiske miljø, som skiftevis fremmede og hæmmede opbygningen af samfundsvidenskab som en autonom forskningsdisciplin. I dette arbejde støtter han sig til et omfattende kildemateriale, der for langt størstepartens vedkommende ikke har været fremdraget før. Det belyser med bedrøvelig klarhed, at faglig udvikling til alle tider snarere handler om individuelle personers kamp om at skaffe sig et levebrød eller forsvarer opnåede positioner gennem klikedannelse, nepotisme og politisk intrigeren, frem for at skue et himmelsk lys.

Personlig forekommer det mig at være en tankevækkende pointe, at samfundsforhold som et så relevant objekt for forskning, at det kunne opnå selvstændig status på universitetsniveau, først fandt sted i 1848. Der er ikke blot tidsmæssig sammenfald med det politiske systemskifte. Folkestyrets mænd (der skulle som bekendt endnu gå 67 år, før den anden halvdel af befolkningen oplevede skiftet) kunne ganske vist besætte den lovgivende magt. Det eksisterende korps af embedsmænd var imidlertid trænet – på det juridiske fakultet – til at betjene det afgående system, og den tilstræbte ændring over mod en mere liberal magtudøvelse ville være lettere at afstedkomme med folk, hvis uddannelsesmæssige baggrund baseredes på liberalistisk ideologi. Et naturligt valg var at skabe en selvstændig uddannelse, hvor akademikere med interesse for økonomiske discipliner stod for undervisningen, inspireret af den engelske tradition. Disse – oprindeligt ret få – lærere havde tidligere ernæret sig som bifagsundervisere på det juridiske og polytekniske studium, med de statsadministrative specialer (finansvæsen, forvaltningsret, erhvervsbeskrivelse og bankvæsen).

Udskillelsen af det, der tidligere betegnedes som »kameralvidenskaberne«, skabte imidlertid ikke straks kvalificerede kandidater, der effektivt formåede at svinge embedsværket over mod den nye ideologi. I de første 20 år som selvstændigt fakultet var hverken

kandidatproduktionens kvantitet eller kvalitet af nævneværdig omfang. Vi skal passere 1870, før uddannelsen evner at løfte sig op over »merkonom-niveauet« med professorerne Falbe-Hansen, Scharling og Westergaard. De to førstnævnte, der i mange år dominerede den økonomisk teoretiske opfattelse, var langt fra foregangsmænd i den teoretiske diskussion, som den udviklede sig på internationalt (europæisk) plan. Marginalismen, der repræsenterer den analytiske økonomis gennembrud, forstod de aldrig at værdsætte. Og på trods af, at Jevons arbejde (1871) var kendt og ikke-økonomer som filosofen Cl. Wilkens i 1872 og matematikerne J. Petersen og F. Bing det følgende år i det nystartede Nationaløkonomisk Tidsskrift gjorde brug af marginalanalytiske ræsonnementer, skulle der gå unødigt lang tid, før dette for den kvalificerede økonomiske analyse så afgørende princip vandt indpas i den nationaløkonomiske undervisning. Om Harald Westergaard, der var matematiker af uddannelse, har vi i eftertiden haft mere positivt at sige. Han erhvervede sig statsvidenskabelig eksamen i 1877, drog på europæisk dannelsesrejse, hvor han bl.a. besøgte Jevons og med tiden blev et betydeligt navn inden for anvendt statistik, der fik en fremtrædende plads på studiet.

Det statsvidenskabelige studiums noget prekære position på det videnskabelige parnas illustreres af vejen til en særlig statsvidenskabelig doktorgrad. Fakultetsfællesskabet med juristerne gjorde vejen trang. På det tidspunkt ville det naturlige have været, at en statsvidenskabelig kandidat erhvervede sig en doktor jurisbetegnelse. Men det modsatte de juridiske fakultetsmedlemmer sig. Hvorfor ikke doctor politici? Det ønskede de statsvidenskabelige professorer ikke – betegnelsen var ukendt, havde ikke den nødvendige prestige. Så hellere en dr. phil.-betegnelse, og det blev så viderebragt til det filosofiske fakultet. Her tog man betydelig lettere på sagen. Ganske vist fandt man, at det kunne medføre »uberegnelige konsekvenser i henseende til de filosofiske doktorers rettigheder og fakultetets ansvar for de filosofiske doktorgrader i det hele taget«. Men opfattelsen var i øvrigt ret liberal. Det matematisk-naturvidenskabelige fakultet producerede også doktorer med phil.-betegnelsen vedhæftet. Fælles for behandlingen i Konsistorium var en undren over, at dr.polit.-titlen skulle være så problematisk. Enden på betegnelsesstriden blev, at den uforkortede titel »Doktor i Statsvidenskab«, som det blev overladt til de statsvidenskabelige medlemmer af det rets- og statsvidenskabelige fakultet alene at konfere-

re – i modsætning til dr.juris-titlen, som var en fuld fakultetssag. I øvrigt var Konsistoriums undren over modstanden mod at blive kaldt dr.polit. velbegrunderet. Den stribe af statsvidenskabelige kandidater, der stod rede med afhandlinger til bedømmelse og opnåede promotion i de umiddelbart følgende år, foretrak selv betegnelsen dr.polit. på deres visitkort, og længe var rede det ikke, før dette var betegnelsen i praksis.

Etableringen af en selvstændig doktor-titel synes at have skabt et tiltrængt løft i økonomisk-teoretisk produktion, men lysende, selvstændige bidrag til den nationaløkonomiske teori holdt det hårdt med. Københavns Universitet manglede sin Knut Wicksell, der kunne inspirere en hel generation af begavede kandidater. Vi må nøjes med at glæde os over velskrivende polemikere i deres provinsielle samtid som Laurids Birck. De originale tænkere inden for faget, som med mellemrum dukkede op, måtte vente flere menneskealdre med at blive vurderet efter fortjeneste, jf. Niels Kærgaards artikler i 1990'erne om Westergaard og Mackeprang m.fl.

Th. Davidsens studie giver generelt ikke et opløftende billede af polit.-studiet som porten til økonomisk forskning for forskningens egen skyld. Det praktiske formål – at fremstille kvalificerede kandidater til det offentlige embedsværk i konkurrence med juristerne – synes at lægge bånd på en impuls til grundforskning. Vi skal helt frem til 1960'ernes slutning (hvor Niels Kærgaard overtager pennen for at afrunde værket, med en forståelig mærkbar neddrøsling af den udtalte kritiske holdning af sine umiddelbare forgængere og samtidige), før et egentligt »formålsløst« forskningsmiljø inden for ren teori får mulighed for at udvikle sig til et internationalt niveau omkring Karl Vind. Ellers er det en tradition for anvendt forskning – bidrag til løsningen af aktuelle økonomisk-politiske problemstillinger – der dominerer. Med et udpræget lokalt og »hands on« approach, der nok er mindre egnet til de ledende internationale tidsskrifters debatform. Den fysiske nærhed til Slotsholmen siden behovet for en sammenhængende makroøkonomisk politik voksede frem under krisen i 1930'erne har uden tvivl været afgørende helt frem til i dag. Århus-økonomernes ry for renere teori kan skyldes det modsatte.

Statsvidenskabens emancipation fra at være bifag for jurister og polyteknikere i den første halvdel af 1800-tallet var en lang og smertefuld proces og krævede ligefrem et systemskifte for at realiseres.

Udskillelsen af forskningsområder fra det statsvidenskabelige moderlegeme støtter sig vel først og fremmest til en international tendens. Sociologien var tidligere fag under statsvidenskab. Men den direkte drivende kraft bag faglig emancipation stammer fra bifagslæreres ambition og som regel også metodologiske uoverensstemmelser med hovedfagene.

Antropologien er også en afspaltning, og i Ida Nicolaisens medrivende fremstilling beskrives vejen frem mod akademisk anerkendelse mindst lige så kroget som det statsvidenskabelige studium, fra sin oprindelse som et appendix til indsamling af »interessante objekter« til Det Kgl. Kunstkammer, senere Nationalmuseet og geografistudiet. Tonen i indlægget bærer præg af, at frigørelsen fra glasmontrene er af relativ ny dato. Og af bitterhed over, at udviklingen af faget, efter det endelig kom i gang, blev sat i bagegear i det meste af 1970'erne som følge af studenteroprøret, hvor blomsterbørnenes inverterede Lille Sorte Sambo indgik i en uheldig alliance med tidens spekulative kapitallogik – på det borgerlige samfunds regning. Omvendt sandsynliggør hun, at udviklingen efter fagets rekonstitution vil kunne bringe os en værdifuld indsigt i det virvar af levemåder, som globaliseringen konfronterer danskerne med og som de øjensynlig har så store problemer med at forlige sig med.

Sociologi som selvstændigt fag kom sent her til landet, selv om sociologisk diskurs fører en tydelig linje ca. 100 år tilbage i tiden som et filosofisk speciale. Artiklens første forfatter, der afleverede sit bidrag i 1979, gør levende rede for disse rødder, og man aner, hvad faget burde have været, hvis det ikke var kommet så galt af sted. Han undlader i det store og hele at analysere udviklingen fra 1960'ernes midte, som han tydeligvis var meget utilfreds med. Peter Gundelach søger at remediere på dette i lidt mere positiv ånd, men det lader til, at der ud fra en faglig akademisk synsvinkel ikke er så forfærdelig meget at sige. Ud fra det universitetshistoriske synspunkt kunne udviklingen godt være tjent med en noget grundigere reddegørelse for studenteroprøret og dets fatale konsekvenser. I første omgang – i 1970'ernes begyndelse – søgte universitet selv at få hold på studiet ved at overføre det til det samfundsvidenskabelige hovedområdes øjensynlig strammere styring fra det humanistiske. Og da dette øjensynlig ingen effekt fik på omverdens bedømmelse, strammedes tøjlerne, til sidst i et sådan omfang, at den statslige myndighed (undervisningsministeriet) i 1987 så stort på et halvt milleniums tra-

dition i den vestlige kultur for, at universitetet er selvstyrende og beordrede faget lukket ned. En rekonstrueret, ministerielt dikteret, udgave af faget så lyset i 1993.

Der var en kort tid noget, der hed et selvstændigt kultursociologisk studium ved Københavns Universitet. Om dettes dramatiske historie griber Ida Nicolaisen atter pennen i endnu et velskrevent essay, der sandsynliggør, at Danmark nok er gået glip af noget, da dette tværfaglige anarki fik en – øjensynlig fortjent – ministeriel kniv i hjertet under oprydningen i 1987. Kultursociologi opstod i en reel opposition til de mange fagmæssige skodder, der karakteriserer det moderne universitet med dets tendens til stadig faglig specialisering og territorium-afpisning. I sin blomstringsperiode – kort og hektisk i 1960'erne – var det uden tvivl det intellektuelt mest inspirerende sted herhjemme. Åbent og eksperimenterende i en sådan grad, at det empirisk påviste nytten af såvel disciplin som forskningsfrihed i kraft af sit negative eksempel.

Det VI. Halvbind af Universitetshistorien har været værd at vente på. Det meste kunne ganske vist været skrevet til den originale deadline i 1979, men kun,

hvis tiderne havde været en anden. Netop på det tidspunkt stod alle studierne på det samfundsskabelige hovedområde i en krise, som uden tvivl vanskeliggjort de oprindeligt designede lys og varme til at arbejde med fortiden, samtidig med det tiske liv for at overleve, der udspandt sig uden for diekammeret. Det har krævet afstand i tid at bedømme – og sætte sin bedømmelse på skrift. For de lærere, der som jeg selv snoede sig ind og ud af forelæsningsværelser, udvalgsmøder og politiske studiekredse i denne eller hin fraktion af de politiske spektrale sider i det for at erstatte empirisk forskning med logisk deduktion, er der meget at nikke genkendende til. Og i øvrigt ikke blot fra de brølende 1970'ere. Hvis vi får vi Syn for Sagn: Der kan drages adskillige paralleller tilbage til de gode gamle universitetsdage. Men lad det ikke skortet på, selv på vore tipolde ældres tid.

Det var jeg ikke klar over – og derfor er denne essaysamling spændende læsning.

Peter Wendt, direktør
Investerings-Forenings Rådet